

Страхиња ПОЛИЋ
ДАНОЈЛИЋЕВИ
ПОЕТИЧКИ СВЛАКОВИ

Учитељски факултет,
Београд

(Валентина Хамовић: *Поетика чистог даха – наивна књижевност* Милована Данојлића, Београд: Службени гласник, 2018, 279 стр.)

Поетика чистог даха – наивна књижевност Милована Данојлића Валентине Хамовић представља својеврсни наставак ширег истраживачког подухвата. Ауторка у овој монографији остаје на трагу испитивања модернистичких тенденција у српској књижевности за децу након објављене студије *Два ђесника ђеврајника* (2008) о упоредној анализи поетика Васка Попе и Душана Радовића. У обе студије настоји да испита и опише сва поетичка преиначења модерне поезије за децу, с јасном свешћу о њеним неутуђивим везама с књижевним променама у српској књижевности уопште. Студија о Данојлићевом *наивном стваралаштву* још једном потврђује тај научно-истраживачки импулс и додатно шири опсеге својих запажања о овим темама.

Поетика чистог даха Валентине Хамовић има циљ да из различитих перспектива осветли Данојлићево наивно стваралаштво. У врло прегледно структурисаној монографији, читалац опажа намеру ауторке да феномен *наивног* ситуира у контекст Данојлићеве поетике у целисти, тражећи поетичке ослонце у експлицитно поетичким и књижевно-критичким освртима самог аутора, али и у ширем књижевноисторијском контексту. Пратећи ауторкине аналитичке увиде, уочава се намера за узглобљавањем Данојлићеве наивне књижевности (али и књижевности за децу уопште) у шири књижевни систем, легитимизујући њен статус и неодвојивост од онога што се назива, у аналогiji с њом, књижевношћу за одрасле. Ова секундарна интенција истраживача чини се подједнако важном, нудећи читаоцу, на примеру једне сложене поетике која се не може замислити без *наивног* успостављеног доживљаја света, још један прилог апологији књижевности за децу као аутономног и равноправног књижевноуметничког израза.

Са свешћу о Данојлићевом поетичком динамизму, Валентина Хамовић своју студију започиње општим прегледом његовог стваралаштва. Књижевне мене Милована Данојлића, описане у одељку

„Ка поетици врхунске једноставности“, јасно показују разлоге и тренутке у којима је његово поетичко меандрирање отворило простор *наивној њесми*. Генеза Данојлићеве поезије омогућава ауторки да прецизно и убедљиво аргументује моменат формирања свести о наивној поезији, а потом и низа песничких збирки које из ње произлазе. Функционалност овог уводног поглавља је вишеструка, будући да показује и моменат зачећа идеје о наивној песми и, што је једнако важно, даје увид у јединствену, амбивалентностима и дивергирањима склону, поетичку самосвест Милована Данојлића.

Прво од три поглавља *Поетике чистјој даха* („Концепт наивне песме“) представља систематизацију Данојлићевих ставова о поезији за децу. Ауторка прати процес формирања концепта наивне песме и преиспитује фундаментална обележја песникових ставова о књижевности за децу. Будући да је Милован Данојлић према њој превасходно изградио поетичко обзорје, а тек потом се ослањајући на њега упустио у стварање поезије за децу, Валентина Хамовић у првој целини студије нуди врло разгранато и детаљно осветљавање особености које творе њено поетичко упориште. Пратећи кључне ставове Данојлићеве есејистике о концепту наивне песме, Валентина Хамовић указује на њихову двоструку важност – они су уједно и кључ за разумевање Данојлићеве наивне (али, како то ауторка убедљиво показује, и целокупне) поетике, и важан моменат за апологију целокупне књижевности за децу у српској култури. Прецизније речено, унутар ове целине преиспитује се Данојлићева теоријска концепција наивне песме: од терминолошке постулације, схватања наивног у поезији, укидања дистинкције између поезије за децу и поезије за одрасле, до испитивања исходишта песничког редукционизма који доводи до поезије „врхунске једноставности“. Ауторка сходно томе трага за замецима Данојлићеве поетике наивног, изналазећи их у авангардно схваћеном комуникационом коду, окренутом прапочецима и изворима, ослобођеном од талогa културе, као и у књижевно-критичким идејама Гастона Башлара, Бенедета Крочеа и Фридриха Шилера. Исто тако, важно је истаћи да се Данојлићева књижевнотеоријска гледишта не перципирају као самоникле појаве већ се посматрају у сложенем сплету културолошких и књижевних промена с краја педесетих и почетка шездесетих година прошлог века.

Друга целина студије („Наивна песма и прича“) посвећена је испитивању поетичких особености Данојлићевог песничког и приповедачког опуса који почива на концепту *наивној*. Из тог разлога, у поглављима се посвећује пажња и оним текстовима који нису превасходно окренути млађем реципијенту већ припадају тзв. *ираничној* књижевности, окренутој и деци и одраслима. Чини се да је у томе и највећи допринос ове студије – ауторка на трагу прецизно постулираних ставова о Данојлићевом концепту наивности маркира

тачку пресека у његовој поетици, према којој се даље могу осветлити све његове поетичке манифестације, било да је реч о поезији или прози, „за децу“ или „за одрасле“.

Целина о Данојлићевој наивној поезији хронолошки прати поетичку еволуцију из збирке у збирку, од књиге песама *Како сјавају шрамваји до Велике ђијаце* из 2006. године. Са свешћу о претходним критичким судовима о њима, ауторка нуди низ нових запажања и накнадних увида у Данојлићеве поетичке свлакове. Данојлићева поезија за децу посматра се и као својеврстан песнички манифест, фигурирајући у целокупном опусу као песничка легитимизација наивне поезије, али и својеврсни (само)обрачун с модерном поезијом. Близкост збирке *Како сјавају шрамваји* с песничким изразом из *Урођеничких ђсалама* показују јасна поетичка превирања и потребу за ревидирањем лирског израза, доведши је на пола пута између „онога што је у њој *дечије* и онога што је у њој *за децу*“ (107). Таква колебања приметна су на тематско-мотивском и стилском плану, као и у позицији лирског гласа, што и показују ауторкине компаративне анализе песничких збирки за децу и одрасле. Анализа збирки *Фуруница јојуница* и *Родна јодина* потврђују Данојлићеву склоност поетичким меандирањима. Прва збирка открива увођење топоса завичаја, у смеру од напуштања простора града ка окретању сеоском амбијенту и природи. За Валентину Хамовић песма „Ограда на крају Београда“ представља симболичку тачку и „упоришни меланхолични мит о изгубљеном или недосегнутом завичају“ (109) – што потврђују и касније анализирани прозни текстови: *Змијин свлак*, *Сенке око куће*, *Година ђролази кроз авлију* и други. Збирке *Родна јодина*, *Фуруница јојуница* и *Песме за веома ђаметину децу* перципирају се као нова стваралачка прекретница која доноси чулно конкретне и натуралистички засноване песме из којих провирује и метафизичка димензија песама (*Родна јодина*), или као „моменат надилажења дотадашње песничке праксе“ (134) и окретање игри, иронији, депатетизацији и демитологизацији социјалних и историјских тема. Последња песничка збирка *Велика ђијаца* још једном показује Данојлићеву измењену песничку парадигму, отварајући простор за доминантно епско начело, најисторичнијег и социјално најсамосвеснијег тематско-мотивског регистра. Такође, једнака пажња посвећена је и архитектоници поменутих збирки, песниковим каснијим интервенцијама и измењеним односом према циклизацији појединих песама, чиме се изнова потврђује Данојлићева поетичка несмиреност и разноличје.

Валентина Хамовић показује да је једини интерпретативни пут којим се може ићи кроз Данојлићево стваралаштво напоредно сагледавање свих његових књижевних манифестација. Будући да Данојлићевом делу приступа као органској целини у којој се откривају различита прожимања и амбиваленције, њене анализе прозних тек-

стова ослањају се на тумачење поезије и обрнуто. Конституисање опуса лирских романа сматра се „складиштем читавог низа разнородних литерарних и ванлитерарних поступака“ (173), па се као окоснице у тумачењу узимају мотиви завичајности, детињства, пантеистички доживљај природе и различити уметнички поступци, попут детаљних описа дневних феномена, смене годишњих доба, склоности минијатури и инсистирање на лирским пејзажима. Наведени елементи видљиви су, како студија и потврђује, у свим жанровским варијацијама Милована Данојлића. Пратећи пут Данојлићеве „наивне приче“, Валентина Хамовић илуструје како се дати мотиви обликују на фону начела о наивној песми, мимо жанровских задатости, у „одсуству канона и позе“ (183). Поводом *Змијиној свлака* закључује да се је реч о „наивној“ визији света у којој се могу опазити и наноси „сентименталног“ слоја који надилази сензибилитет наивне свести. Реч је о роману који тематизује путовање у прошлост, ка завичају; иако немогућ у целости, повратак омогућује својеврсни пут ка самоспознаји. Највећи простор посвећен је ипак роману *Година йролази кроз авлију*. Перципиран као најцеловитија еманација концепта наивног стваралаштва у Данојлићевом прозном опусу, овај роман је, према ауторки, и својерсна дискурзивна реализација свих идеја уобличених у претходним збиркама дечје поезије. Песничке слике из ранијих збирки у овом роману добијају своје прозне аналогоне. Динамизам романа почива на удвојености наративне позиције, доживљајног и приповедног ја, кроз чију се медијаторску позицију у први план смештају простор и време „као истински јунаци романа“ (206). Колико је тешко жанровски одредити Данојлићеву прозу најбоље показује ауторкино колебање у прецизирању његовог одређења – он се, према ауторки, може посматрати као „роман-хроника“ и „роман простора“, а тиме се можда потврђује немогућност традиционалне теорије жанрова да модернистички обликоване текстове (какав је и овај) опише. Управо је хронотоп, уз удвојену наративну перспективу, послужио Валентини Хамовић да у својој студији успостави тематску и поетичку везу међу овим романима. Од хронотопа авлије из романа *Година йролази кроз авлију*, преко *Сенке око куће*, па до *Месџа рођења* и других романа, ауторка успоставља темељне тематско-мотивске координате Данојлићеве прозе (и поезије). Простор куће перципира се као својеврсни нуклеус, увек у релацији с опозитном сликом града и градске средине, из ког се шире даље теме: породични односи, проблематизовање фигуре оца, одрастање, понекад чак (ауто)иронично интонирано.

Последња целина монографије („Слика детињства у поезији и прози Милована Данојлића“) својеврсна је сума претходних запажања. Кроз теме детињства речи, детињства поезије, детињства света и феномен самог детињства конституише се „базични арсенал песничких слика“ и један „виши облик незнања“. Данојлић

артикулише јединствен књижевни израз, који супротставља „нарушеној духовној равнотежи“ савременог друштва и појединца у њему.

Поетика чистіої даха, према томе, нуди најопсежнији увид у општу поетичку многоликост Данојлићеве наивне књижевности: с једне стране групише и систематизује пређашње књижевно-научне судове о њој, а с друге нуди и низ нових и књижевнонаучне пажње вредних запажања, што је уједно и њен највећи допринос. Говорити о протејским поетикама, у какве несумњиво спада и Данојлићева, није лако, али, како *Поетика чистіої даха* показује – и те како је могуће.